

вання, але й «насичення» його аурую основних кримінально-процесуальних принципів.

Таким чином, відповідно до розглянутих нами концептуальних підходів слід визначити, що принципи кримінального процесу:

1) виражають сутність норм і правил поведінки, санкціонованих державою і регламентуючих провадження у кримінальних справах;

2) знаходяться у тісному зв'язку з правовою системою суспільства, за допомогою якої впливають на кримінально-процесуальні відносини;

3) з'являються як основні правила кримінально-процесуальної діяльності, опосередковані правовими нормами;

4) містять у собі світоглядні ідеї щодо належного в організації та динамічності кримінально-процесуальної діяльності.

Список літератури: 1. Верховна Рада України. Порівняльна таблиця до проекту Кримінально-процесуального кодексу України (частина 1) 06.09.2003. Реєстр: № 3456–1. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., 2002. 3. Якуб М.Л. Демократические основы советского уголовного-процессуального права. М., 1960. 4. Скаун О.Ф. Теория государства и права: Учебник. Харьков, 2000; 5. Гольмстен А.Х. Юридические исследования и статьи. СПб., 1894. Т.2. 6. Курс советского уголовного процесса. Общая часть/ Под ред. А.Д. Бойкова и И.И. Карпеца. М., 1989. 7. Томин В. Т. О понятии принципа советского уголовного процесса // Труды Высшей школы МООП РСФСР. М., 1965. Вып. 12. 8. Практикум по советскому уголовному процессу/ Под ред. В.Т. Томина и Г.Н. Козырева. Горький, 1988. Вып. 1. 9. Муромцев С. Определение и основное разделение права. М., 1879. 10. Коркунов Н.М. Лекции по общей теории права. СПб., 1894. 11. Духовской М.В. Из лекций по уголовному процессу. М., 1895. 12. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. СПб., 1899. 13. Викторский С.И. Русский уголовный процесс. М., 1997. 14. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. М., 1968. 15. Уголовный процесс/ Под ред. Лупинской П.А. М., 1995. 16. Городилов В.В. О понятии принципа советского уголовного процесса// Научные труды Омской высшей школы милиции МВД СССР. Омск, 1969. Вып. 5. 17. Добровольская Т.Н. Принципы советского уголовного процесса (вопросы теории и практики). М., 1971. 18. Тыричев И.В. Принципы уголовного процесса// Уголовный процесс. М., 1983.

Надійшла до редколегії 30.03.04

К.А. Бугайчук

ЩОДО СУТНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН ТА ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Право на захист життя, здоров'я, свободи, власності й інших благ є найважливішим, природним, невід'ємним правом громадянина. Держава його легалізує, тобто формулює, уточнює обсяги, закріплює процедури реалізації, встановлює обов'язок державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб у визначений термін розглядати і вживати заходів у зв'язку зі зверненнями громадян.

Якщо юридичними нормами закріплене якесь суб'єктивне право громадян, але воно не забезпечене належним захистом, то такі норми значною

мірою декларативні. Створення скоординованої системи гарантій особистих прав громадян — необхідна умова становлення правової держави.

Ця проблема є надзвичайно актуальною, але вона, на жаль, поки що не одержала достатнього дослідження в публікаціях вчених-адміністративістів. Тому особливо хотілося б виділити в цьому плані наукові праці К.Г. Булатова, В.Д. Сорокіна, Д.М. Бахраха, Б.Н. Габричидзе, а також публікації Б.М. Лазарева, Ю.М. Козлова, М.С. Студенікіної, Н.Г. Салишевої, В.С. Стефанюка, Л.Л. Попова й ін.[1–7].

Розробка і реалізація проблем правозахисної діяльності є невід'ємною частиною процесу забезпечення прав громадян і організацій. З огляду на те, що багато аспектів досліджуваної діяльності висвітлені недостатньо, треба визнати необхідність її осмислення по-новому, тобто з позицій правової держави і цивільного суспільства у взаємному зв'язку прав фізичних і юридичних осіб. Також слід зазначити, що рішення проблем теорії і практики адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб, необхідне для забезпечення законності і правопорядку, вимагає виявлення закономірностей розвитку правозахисної діяльності як задачі не тільки практичної, але і теоретичної.

На нашу думку, в центрі дослідження адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб знаходяться теоретичні і практичні проблеми регулювання цього захисту як складової частини правоохоронної діяльності державних органів їх посадових осіб, що охоплює розгляд правозахисних справ, включаючи адміністративно-правові спори, і прийняття по них рішень у встановлених законом формах і порядку.

Узагальнено можна говорити про два головні напрямки юридичного захисту особистості:

– від злочинів, деліктів і інших неправомірних дій інших громадян, юридичних осіб;

– від неправомірних і недоцільних дій суб'єктів влади.

Адміністративно-правовий захист фізичних і юридичних осіб, на нашу думку, повинен відноситися до другого напрямку.

Тому адміністративно-правовий захист фізичних і юридичних осіб можна визначити як комплексну систему адміністративно-правових мір, які застосовуються для забезпечення вільної і належної реалізації прав фізичних і юридичних осіб, що припускає, в міру необхідності, їх звернення в органи державної влади та органи місцевого самоврядування, включаючи і суд, а також інші адміністративно-захисні заходи, що здійснюються у випадках, передбачених законодавством.

Згідно зі ст. 8 Конституції України «Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [7]. А в ст.40 прямо вказано, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [7].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. до повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян відносить право на «...звернення до суду про визнання незаконними актів органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств установ та організацій, які обмежують права територіальної громади, а також повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування»[8]. Окрім цього, до делегованих повноважень в цій галузі Закон відносить «...забезпечення вимог законодавства щодо розгляду звернень громадян, здійснення контролю за станом цієї роботи на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форм власності» [8].

Посадові особи органів місцевого самоврядування забезпечують на відповідній території додержання законодавства щодо розгляду звернень громадян та їх об'єднань, забезпечують роботу по розгляду звернень громадян; ведуть їх особистий прийом.

Ст.25 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» до повноважень місцевих державних адміністрацій в галузі забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян відносить повноваження щодо забезпечення розгляду звернень громадян та їх об'єднань, контроль за станом цієї роботи в органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в організаціях і установах, розташованих на відповідній території [9].

Посадові особи місцевих державних адміністрацій зобов'язані розглянути звернення громадян і не пізніше ніж у визначений законом термін прийняти рішення або дати обґрунтовану відповідь. Посадові особи проводять особистий прийом громадян у порядку, визначеному законом. Рішення посадових осіб місцевих державних адміністрацій можуть бути оскаржені Президенту України, органу виконавчої влади вищого рівня, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини або до суду.

З визначення адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб, яке ми дали вище видно, що захист фізичних і юридичних осіб може здійснюватися й в адміністративному, і в судовому порядку. Справа в тім, що рішення, прийняте в адміністративному порядку, може бути оскаржене в суд .

Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» закріплюють відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування і місцевих державних адміністрацій перед юридичними і фізичними особами.

Шкода, заподіяна юридичним і фізичним особам в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності органів місцевого самоврядування, відшкодовується за рахунок коштів місцевого бюджету, а в результаті неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб місцевого самоврядування – за рахунок їх власних коштів у порядку, встановленому законом. Спори про поновлення порушених прав юридичних і фізичних осіб, що виникають в результаті рішень, дій чи бездіяльності органів або посадових осіб місцевого самоврядування, вирішуються в судовому порядку.

Посадові особи місцевих державних адміністрацій несуть відповідальність згідно з чинним законодавством. Матеріальна шкода, завдана незаконними рішеннями голів місцевих державних адміністрацій, наказами керівників управлінь, відділів, інших структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, діями чи бездіяльністю посадових осіб місцевих державних адміністрацій при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується за рахунок держави. Держава має право зворотної вимоги (регресу) до посадової особи місцевої державної адміністрації, яка заподіяла шкоду, у розмірах і порядку, визначених законодавством.

Окрім цього, акти місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, актам Президента України та Кабінету Міністрів України або інтересам територіальних громад чи окремих громадян, можуть бути оскаржені до органу виконавчої влади вищого рівня або до суду.

Засновуючись на вищезазначеному ми повинні окреслити засади формування адміністративної юстиції в Україні.

Згідно з Законом України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Система судів загальної юрисдикції відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності і спеціалізації. Адміністративні суди є спеціалізованими судами. Систему адміністративних судів складають: Місцеві адміністративні суди, апеляційні адміністративні суди, вищий адміністративний суд України [10].

Адміністративні суди утворюються і ліквідуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України, погодженого з головою Вищого адміністративного суду. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна адміністративно-територіального устрою, зміна системи судів, а також інші підстави, передбачені Законом України «Про судоустрій України».

Кількість суддів у судах визначається Президентом України за поданням Голови Державної судової адміністрації України, погодженим із Головою Вищого адміністративного суду України, з урахування обсягу роботи суду, та в межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів.

Місцеві адміністративні суди розглядають адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами у сфері державного управління та місцевого самоврядування (справи адміністративної юрисдикції), крім справ адміністративної юрисдикції у сфері військового управління, розгляд яких здійснюють військові суди.

Формування системи адміністративних судів здійснюється протягом трьох років. До утворення системи адміністративних судів відповідно до Закону України «Про судоустрій України» розгляд справ, віднесених до підсудності адміністративних місцевих судів, здійснюють місцеві загальні суди, а справ, що належать до підсудності адміністративних апеляційних

судів та Вишого адміністративного суду України, відповідні загальні апеляційні суди та Касаційний суд України в порядку, встановленому процесуальним законом, шляхом запровадження спеціалізації суддів з розгляду справ адміністративної юрисдикції, в тому числі утворення судових колегій у справах зазначеної юрисдикції, до введення в дію процесуального закону, що регулює порядок розгляду справ даної юрисдикції відповідно до цього Закону [10].

Згідно з проектом Адміністративно-процесуального кодексу України, який був внесений народними депутатами України В. Р. Мойсиком, В.В. Онопенком, О. М. Бандуркою, М. О. Круцем реєстраційний № 1331-1, до повноважень судів належить вирішення публічно-правових спорів, зокрема щодо:

1) розгляду спорів, пов'язаних з оскарженням у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, об'єднань громадян, посадових чи службових осіб;

2) звернень у випадках, передбачених законами України про вибори та референдуми;

3) звернень на дії органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, пов'язаних із порушенням ними підстав, меж повноважень чи виконання їх у спосіб, не передбачений Конституцією та законами України;

4) звернень у спорах про надання притулку;

5) звернень у спорах про надання послуг дипломатичними і консульськими представництвами України за кордоном;

6) звернень у спорах, що виникають під час проходження державної служби;

7) звернень у спорах, що виникають із питань соціального забезпечення громадян;

8) звернень у спорах, що виникають із питань освіти населення;

9) звернень про дострокове припинення повноважень народного депутата України, у разі невиконання ними вимог щодо несумісності депутатської діяльності з іншими видами діяльності;

10) розгляду заяв про припинення повноважень члена Кабінету Міністрів України, керівника центрального та місцевого органу виконавчої влади в разі невиконання ними вимог щодо несумісності службової діяльності з іншими видами діяльності;

11) звернень за заявами на рішення, прийняті щодо релігійних організацій;

12) звернень про відповідність законам України Постанов Верховної ради України, Указів та Розпоряджень Президента України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради Автономної Республіки Крим, за винятком положень тих актів, які є наслідком конституційно-політичної відповідальності;

13) звернень про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Ради міністрів Автономної Республіки Крим, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади;

14) звернень про невідповідність Конституції України чи законам України рішень органів місцевого самоврядування;

15) спорів про розмежування компетенції між міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади та місцевими державними адміністраціями;

16) заяв з питань реєстрації політичних партій та громадських організацій;

17) розгляду інших справ про вирішення публічно-правових спорів.

Суди розглядають звернення у спорах, що виникають з адміністративних договорів [11].

Цей проект вже прийнятий за основу та доопрацьовується у комітеті Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності [12]. А 11 грудня 2003 р. Верховна Рада України прийняла постанову про обрання суддів Вишого адміністративного суду України [13]. Звідси ми бачимо, що процес формування адміністративно юстиції в Україні не формальна викладка у законодавстві, а дійсно один з пріоритетних напрямків формування правової держави.

Практика державного будівництва підтверджує необхідність формування цільного, методологічно вивіреного напрямку в юридичній науці – теорії адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб. Практична значимість дослідження цієї проблеми обумовлена внутрішньо-структурною диференціацією як у правовій системі взагалі, так і в адміністративному праві зокрема.

У законодавстві про адміністративно-правовий захист фізичних і юридичних осіб повинний бути урегульований інтеграційний аспект правового захисту, закріплені принципи, функції, форми і методи юридичного забезпечення захисту і реалізації сучасних гарантій адміністративно-правового захисту в рамках єдиного правового простору. Крім того, повинно бути чітко сформульовано систему суб'єктів цього захисту, їх права та обов'язки, підстави юридичної відповідальності за порушення законодавства щодо адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб.

У науковій літературі вже є думки щодо виділення адміністративно-правової захистології як самостійної комплексної науки. Її предметом є вивчення природи, причин і механізм адміністративних правозахисних засобів, а також розробка шляхів їхньої дії і здійснення [1] та розробки щодо введення поняття «Адміністративно-правовий режим захисту громадян і юридичних осіб» як окремого режиму в теорію адміністративного права. Тобто є реальні напрямки наукового дослідження в цій галузі.

Однак поки принципи і цілі правової держави не стали реальністю, поки держава не в змозі забезпечити суворе виконання законів про захист здоров'я, честі і достоїнства особистості, прав організацій, необхідний послідовний, систематизований виклад теорії адміністративно-правового захисту фізичних і юридичних осіб, закономірностей управління адміністративною правозахисною діяльністю.

Список літератури: 1. Габричидзе Б.Н, Чернявський А.Г. Административное право Российской Федерации: Учебник для вузов. М., 2001. 2. Булатов К.Г. Проблемы административно-правовой защиты физических и юридических лиц. Махачкала,

1997. 3. Бахрах Д.Н. . Административное право России: Учебник для вузов. М., 2002.

4. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб., 2002. 5. Салищева Н.Г. Механизм защиты прав гражданина в сфере исполнительной власти // Общая теория прав человека. М., 1996. 6. Стефанюк В.С. Адміністративне право і адміністративно-правовий захист // Право України. 2001. № 12. 7. Стефанюк В.С. Адміністративно-процесуальний кодекс України. Яким йому бути? // Право України. 1999. № 12. 7. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. 8. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // ВВР України 1997. № 24. Ст. 170. 9. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 р. // ВВР України № 20–21. 1999. Ст. 190. 10. Про судоустрій України: Закон України від 7 лютого 2002 р. // Офіційний вісник України. № 10. Ст. 441. 2002. 11. Проект Адміністративно-процесуального кодексу України: Внесений народними депутатами України В.Р. Мойсиком, В.В. Онопенком, О.М. Бандуркою, М.О. Кручем реєстраційний № 1331–1 // Електронний бізнес-комплект законодавства України «Інфодиск». Вип. 2. 2004. 12. Про прийняття за основу проекту Адміністративно-процесуального кодексу України: Постанова Верховної ради України від 9 липня 2003 року, № 1037–IV. 13. Про обрання суддів Вишого адміністративного суду України: Постанова Верховної ради України від 11 грудня 2003 року, № 1393–IV.

Надійшла до редколегії 27.06.04

О.А. Сіроштан

ВИЗНАЧЕННЯ ВЛАСНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ

Сучасні умови реформування відносин власності вимагають владного впливу держави на різні суспільні процеси, зокрема, у сфері адміністративно-деліктного права. В останньому накопичилося чимало проблем, пов'язаних як із належним виконанням завдань правової охорони інституту власності, так і з забезпеченням прав та свобод громадян та інших суб'єктів від незаконного притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на власність (останні можуть бути предметом окремого дослідження). До основних, найбільш вагомих з них, належать питання визначення об'єкта посягань, а також визначення змісту (заходів) адміністративної відповідальності та її реалізації. Якщо ж говорити про соціальне призначення адміністративної відповідальності за проступки у сфері власності, то тут можна виділити два кардинальні аспекти. З одного боку, ця відповідальність як один із найважливіших методів державної діяльності має забезпечувати належне виконання завдань та функцій держави, надійну охорону відповідних відносин власності. З іншого – реалізація її заходів повинна ґрунтуватися на якнайсуворішому додержанні принципів гуманізму, соціальної справедливості, законності тощо.

Власність і право на неї постійно були і залишаються в центрі уваги суспільства. Саме власність є однією з найфундаментальніших основ його існування і розвитку. Реформування і трансформація відносин власності обумовлюється не лише економічними процесами, але й іншими аспектами суспільного буття. Можливість надати надійний захист відносинам власності зумовлює необхідність з'ясувати зміст власності як суспільного яви-